

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ NEFORMALUSIS ŠVIETIMAS: VEIKLŲ PASIRINKIMO ASPEKTAS

Vaiva Jucevičiūtė-Bartkevičienė, Rita Makarskaitė-Petkevičienė
Lietuvos edukologijos universitetas, Vilnius, Lietuva

Santrauka

Lietuvoje neformalusis švietimas yra visos švietimo bendruomenės dėmesio centre, nes šioje srityje matomos didelės perspektyvos ir vyksta reikšmingi pokyčiai. Neformaliajame vaikų švietime vykstantys procesai šiuo metu reikalauja gilesnės analizės ir suvokimo, tai įgalintų visą sistemą pasirengti ne tik kiekybiniais, bet ir kokybiniais pokyčiams.

Tyrime analizuojami trijų mokyklų – Elektrėnų, Jonavos, Vievio pradinė klasių mokinių (N=225) tyrimo dalyvių atsakymai.¹ Tyrimo rezultatai rodo, kad didžioji dalis pradinė klasių mokinių neformaliojo švietimo veiklas renkasi patys. Vis dėlto savarankiškai atlikti tokius sprendimus mokiniams nėra paprasta, todėl dažnai pasirinkimą lemia ir šeimos narių pasiūlymai. Nemaža pradinė klasių mokinių dalis save išbando keliose neformaliojo švietimo veiklose. Tęsti dalyvavimą neformaliame švietime net tada, kai to nesinori, tyrimo dalyvius paskatina veiklų įdomumas, pareigos dalyvauti suvokimas, o taip pat empatija savo neformaliojo švietimo vadovams bei vidinė motyvacija.

Pagrindiniai žodžiai: *neformaliojo švietimo veiklos, vaikų neformalusis švietimas, pradinė klasių mokiniai, rajonų mokyklos.*

Įvadas

Lietuvos švietimo sistemoje neformalusis švietimas apima ikimokyklinį ugdymą, priešmokyklinį ugdymą (LR Vyriausybė patvirtino Švietimo įstatymo pataisas, kuriomis nuo 2016 m. rugsėjo 1 d. įvedamas privalomas priešmokyklinis ugdymas, jis taps formaliojo švietimo dalimi (*Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo Nr. I-1489... pakeitimo įstatymas*, 2015), kitą vaikų neformalųjį švietimą (taip pat formalųjį švietimą papildantį ugdymą), o taip pat suaugusiųjų švietimą (*LR Švietimo įstatymas*, 2011).

Apie neformaliojo švietimo perspektyvas Lietuvoje byloja pastaraisiais metais priimti nauji švietimo dokumentai: *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2012)*; *Valstybinė švietimo 2013–2022 m. strategija (2013)*, *Neformaliojo vaikų švietimo finansavimo tobulinimo veiksmų planas 2014–2016 m. (2013)*. Ypatinę postūmį reformai šioje srityje suteikė ES projekto „Pasirenkamojo vaikų švietimo finansavimo modelio sukūrimas ir išbandymas savivaldybėse“ (2012) įgyvendinamas, jo rezultatai inspiravo tai, kad 2015 m. spalio 1 d. įdiegtas naujas finansavimo modelis (atsirado neformaliojo vaikų švietimo krepšelis) visoje Lietuvoje, siekiant, kad švietimo reikmėms skirti pinigai „keliautų“ paskui vaiką. Tuo būdu padidintos galimybės, skatinti popamokinių veiklų įvairovę ir prieinamumą, priartinti neformalųjį švietimą prie vaiko

¹ Straipsnyje pateikiama dalis tyrimo, vykdyto pagal projektą „Vaikų (6–12 metų) neformaliojo švietimo provincijos mokyklose situacijos analizė“ rezultatų (vykdymo laikotarpis – 2015 m.). Tyrimą dalinai finansavo Lietuvos edukologijos universiteto Mokslo fondas. Tyrime dalyvavo septynių Lietuvos mokyklų pradinė klasių mokiniai.

gyvenamosios vietos, o taip pat neformaliojo švietimo užsiėmimuose vykdoma veikla sudominti daugiau vaikų.

Šiai kaitai atsirasti padėjo padidėjęs dėmesys neformaliajam švietimui visoje Europos Sąjungoje (*9th Council of Europe Conference of Ministers responsible for Youth (2012)*; *Rethinking Education: Investing in Skills for Better Socio-economic Outcomes (2012)*) ir Lietuvos mokslininkų grupių darbai, susiję su neformaliojo švietimu – *Pasirenkamojo vaikų ugdymo prienamumo tyrimas (2013)*, *Šeimų ir administracijos požiūris į pasirenkamąjį vaikų ugdymą: situacija, problemos bei tobulinimo galimybės, – kokybinio tyrimo ataskaita (2013)* bei individualiai atlikti tyrimai (Kalvaitis, 2013; Ruškus, Žvirdauskas, Stanišauskienė, 2009; Kvieskienė, Petronienė, 2007) ir kt.

Vis dėlto naujasis finansavimo modelis tiesiogiai netaikomas bendrojo ugdymo mokyklų būrelių finansavimui, kaip ir ugdymui pagal formalų švietimą papildančio ugdymo programas meno ir sporto mokyklose. Ši neformaliojo švietimo dalis taip pat reikalautų dėmesio, nes atliktos analizės ir tyrimai (*Neformaliojo vaikų švietimo finansavimo tobulinimo veiksmų planas 2014–2016 m.*, 2013) rodo, kad nežiūrint didelės neformaliojo švietimo vertės vaiko tobulėjimui, tik 27,4 proc. visų šalies vaikų po pamokų lankė neformaliojo vaikų švietimo veiklas 2012–2013 mokslo metais.

Neformalusis švietimas, anot R. M. Konantambigi, S. Meghani, A. Modi (2008), yra lankstus ir skirtas konkrečioms besimokančiųjų poreikiams. Savo prigimtimi jis yra savanoriško pobūdžio bei decentralizuotas. Visi šie veiksniai apsprendžia ir tam tikrą ugdomųjų veiklų specifiką. Neformaliojo švietimo veiklos paprastai pareikalauja didesnės jose dalyvaujančiųjų iniciatyvos, noro veikti ir tuo pat metu stipresnės motyvacijos.

A. Rogers (2005), lygindamas formalųjį ir neformalųjį švietimą, išskyrė tokius pastarojo bruožus: 1) atvirumą, kurį apibrėžia, kaip galėjimą bet kuriuo metu jame dalyvauti ir liautis tai darius; 2) priklausomumą nuo dalyvio pasirinkimo; 3) neformalųjį švietimą kaip veiklas be atmetimo ir nesėkmių; 4) pigų.

Įvesdamas sąvoką mokymasis gyvenime, minėtas autorius išryškino tokią neformaliojo švietimo ypatybę kaip – mokymąsi *būti*, bet ne tapti kažkuo; naudoti patirtį ir turimas žinias. Pabrėždamas trukmę, būtent tęstinumą visą gyvenimą, A. Rogers (2005) pažymėjo, kad ugdymas(is) niekada nesibaigia, nes nuolat atsiranda naujų dalykų; pažymėjimai ir sertifikatai nėra centrinis dėmesio objektas, o svarbiausia pripažinimas sau: „Aš nežinau“. Kaip rezultata autorius nurodė ugdytinių savarankiškumą, nepriklausomumą ir toliau besimokančios asmenybės augimą. Šios savybės dabartinio gyvenimo kontekste yra itin svarbios ir aktualios, generuojančios naują požiūrį į ugdymąsi, kuris, anot J. Morgan (2001), nebegali būti suprantamas kaip vien tik mokyklos viešpatija ar apibrėžiamas tik mokytojų ir besimokančiųjų santykiais. Šios ribos yra labai stipriai išsiplėtusios ir apima daugelį gyvenimo sričių.

Neformalusis švietimas leidžia įtvirtinti nuostatą, kad ugdymo(si) procesas nėra baigtinis (ką galima būtų teigti apie formalųjį), jis tęsiasi tol, kol asmuo gyvena, ir yra reikalingas, siekiant nuolatinio atsinaujinimo, savęs aktualizavimo bendruomenėje, darbo rinkoje. Mokymasis, savęs tobulinimas šiuolaikinio gyvenimo kontekste turėtų tapti gyvenimo būdu ir savaime suprantama gyvenimo dalimi. Be jokios abejonės, šio požiūrio užuomazgos atsiranda labai anksti – formuojantis vaiko asmenybei, jo pomėgiams. Norint parengti besiformuojančią asmenybę nuolatiniam tobulėjimui, svarbu pastebėti tuos momentus, kai ji yra pasiruošusi priimti įvairią patirtį ir peržengti savo komforto zoną, kad pasirinktų naujas, iššūkius žadančias veiklas.

Siekiant didesnio vaikų įsitraukimo į neformaliojo švietimo veiklas, jų pasirinkimo turiningai leisti laisvalaikį, būtina atskleisti neformaliajame vaikų švietime vykstančių kaitos procesų esminius momentus. Tai šiuo metu reikalauja gilesnės analizės ir suvokimo, kas įgalintų visą sistemą pasirengti ne tik kiekybiniais (finansavimas, veiklų įvairovės plėtimas, vaikų skaičiaus didėjimas), bet ir kokybiniais pokyčiams (turinio, ugdymo kokybės). Šios išvalgos padėjo suformuluoti **tyrimo tikslą** – išanalizuoti pradinių klasių mokinių neformaliojo švietimo situaciją rajonų mokyklose veiklų pasirinkimo ir dalyvavimo jose aspektais. Suformuluoti tokie **tyrimo klausimai**, atskleidžiantys tyrimo problemos esmę: kokie veiksniai lemia, kaip vaikai renkasi neformaliojo švietimo veiklas; kokios neformaliojo švietimo veiklos šiuo metu populiariausios; kas leidžia išsaugoti dalyvavimo jose tęstinumą?

Tyrimo metodologija

Bendra tyrimo charakteristika

Tyrimas atliktas 2015 m. Jis grindžiamas požiūriu, kad reikšmingi pokyčiai neformaliojo švietimo srityje turi būti analizuojami įvertinant pačių paslaugos gavėjų nuomones, atsižvelgiant į objektyvius rodiklius (pvz., mokinių pasirinkimai leidžia nustatyti neformaliojo švietimo veiklų aktualumą).

Remiantis gautais rezultatais, galima pastebėti populiariausias neformaliojo švietimo veiklas, įvertinti jų populiarumo kaitos tendencijas, o planuojant neformalųjį švietimą mokyklose atsižvelgti į veiksnius, užtikrinančius mokinių domėjimąsi šia švietimo sritimi.

Tyrimo imtis ir procedūra

Specialiai tyrimui parengta anketa buvo pateikta neformaliojo švietimo veiklose dalyvaujantiems pradinių klasių mokiniams. Šiame straipsnyje pateikiama trijų mokyklų: Elektrėnų, Jonavos, Vievio, – mokinių (N=225) atsakymų analizė. Kadangi ir patys tyrėjai asmeniškai dalyvavo tiriamiesiems pildant anketas, buvo pasiektas šimtaprocentinis jų grįžtamumas.

Tyrimo dalyvavo pradinių klasių (1–4 kl.) mokiniai. Kadangi 1–2 klasės mokinių rašymo įgūdžiai paprastai nėra itin tvirti, siekdami gauti kuo išsamesnę informaciją, tyrėjai patys raštu fiksavo vaikų atsakymus.

Mokyklos tyrimui buvo pasirinktos pagal kelis kriterijus: 1) mokykla yra rajone; 2) Lietuvos edukologijos universitetas su šia ugdymo įstaiga yra pasirašęs bendradarbiavimo sutartį; 3) mokykloje vykdomos įvairių sričių (sporto, meno, gamtamokslinės ir pan.) neformaliojo švietimo veiklos.

Tyrimo instrumentas

Tyrimo naudota autorių parengta anketa, kurią sudaro atviri ir uždari klausimai.

Pradinių klasių mokinių buvo prašoma atsakyti į klausimus: kas paskatino ateiti į neformaliojo švietimo veiklas, kas darė įtaką jas renkant, kokie svarbiausi dalykai lemia jų dalyvavimą šiose veiklose ir kt. Tyrėjai, siekdami ne formalus, o kiek įmanoma gilesnio klausimo esmės atskleidimo, dalyvaujančių tyrimo mokinių asmeniškai prašė kuo išsčiau atsakyti į pateikiamus klausimus.

Tyrimo etika

Tyrimas vykdytas atsižvelgiant į esminius tyrimo etikos principus: pagarbą asmens orumui, teisę nebūti pažeistam, konfidencialumą, anonimiškumą (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Pradinių klasių mokiniams, dalyvavusiems tyrime, jiems suprantama leksika išaiškintas tyrimo tikslas, jų dalyvavimo svarba ir indėlio reikšmingumas. Visi nenorintys dalyvauti galėjo užsiimti kita veikla ir nebendrauti su tyrėjais.

Duomenų analizė

Tyrimo tipas – anketinė apklausa. Taikoma kokybinė ir kiekybinė tyrimo priegosa: duomenys apdoroti pasitelkiant statistinę analizę, naudojant SPSS Statistics 17.0 statistinių duomenų apdorojimo programą: aprašomoji statistika – skaičiuoti absoliutūs, procentiniai dažniai, o taip pat naudojama kokybinė turinio (content) analizė.

Tyrimo rezultatai

Veiksniai, darantys įtaką vaikų neformaliojo švietimo veiklų pasirinkimui

Tiriamųjų buvo prašoma nurodyti, kieno paskatinti jie atėjo į būrelius, kas jiems padėjo pasirinkti neformaliojo švietimo veiklas. Mokiniai galėjo pateikti kelis atsakymus – veiksmų skatinančių pasirinkti vieną ar kitą neformaliojo švietimo veiklą dažnai būna ne vienas. Mokinių atsakymai leido išskirti visus veiksmus, prisidėjusius prie respondentų apsisprendimo lankyti vieną ar kitą būrelį (žr. 1 lentelė). Dalis respondentų (3 %) į šį klausimą atsakė *nežinau*. Likusieji nurodė 243 atvejus.

Nors tėvų vaidmuo renkantis neformaliojo švietimo veiklas nėra viską lemiantis, vis dėlto iš tyrimo dalyvių atsakymų galima suprasti, kad jų įtaka pakankamai didelė. Tačiau vaikai labai dažnai aptardami būrelių pasirinkimo procesą vartojo žodžius, neturinčius savyje imperatyvios reikšmės: tėvai *paskatino / pasiūlė / patarė / viską aptarėme; Man buvo labai svarbi mamos nuomonė; Man buvo svarbiausia, ką patars tėvai* ir t. t. Tai nuorodos į demokratinius santykius šeimoje, kai net ir jauniausiųjų šeimos narių pasirinkimai yra diskusijų, tarimosi objektas – nesiekama primesti savos nuomonės, o kaip tik bandoma įsigilinti į vaiko norus, poreikius, tokiu būdu skatinant jo saviraišką ir ryškiausių gebėjimų plėtrą. Tik pavieniais atvejais pokalbiai turėjo sąsajų su imperatyvu: *Mama privertė* (pvz., 1 atsakymas iš 218 atsakymų į šį klausimą).

Nors didžioji dalis atsakymų siejosi su tėvais ar vienu iš tėvų, padėjusiais vaikui apsispręsti, kokią veiklą pasirinkti (sumuojant visus atsakymus apie tėvus, šiems veiksmams tenka beveik trečdalis (30 proc.) mokinių pasirinkimų). Vis dėlto reikia pastebėti, kad tėvo vaidmuo renkantis neformaliojo švietimo užsiėmimus nėra toks didelis (kaip ir bendrai vyriškosios lyties šeimos artimųjų) kaip mamos (19 proc. visų mokinių nurodytų atsakymų siejama su motinos veiksmu). Svarstant vaiko popamokinės veiklos užsiėmimų pasirinkimą kartais dalyvauja ir močiutės, seserys, tetos, net draugų mamos.

Jei artimųjų veiksmų vaidmuo visose trijose tirtose skirtingų rajonų pradinėse mokyklose buvo panašus, tai pedagogo vaidmuo gana skirtingas. Ypač didelis skaičius vaikų C mokykloje nurodė, kad lankyti būrelį juos paskatino mokytoja, būrelio vadovė (-as).

Taigi galima daryti prielaidą, kad ir kitose mokyklose mokytoja (-as) galėtų sustiprinti savo įtaką ugdytinių neformalaus švietimo veiklų pasirinkimui, jei imtųsi didesnės iniciatyvos. Tai būtų labai vertinga vaikui, nes mokytoja (-as) pradinėse klasėse turi dideles galimybes pažinti vaiką, pamatyti ryškėjančius vaiko gabumus ir polinkius.

1 lentelė. Veiksniai, darantys įtaką vaikų neformaliojo švietimo veiklų pasirinkimui (N/%)*.

Veiksniai	Mokykla A (N=105)	Mokykla B (N=73)	Mokykla C (N=65)	Nurodyta iš viso: (N=243)
Paties vaiko sprendimas	55 / 52,38	39 / 53,42	27 / 41,54	121 / 49,79
Mama	27 / 25,71	12 / 16,44	8 / 12,31	47 / 19,34
Mokytojai	6 / 5,71	2 / 2,74	20 / 30,77	28 / 11,53
Abu tėvai	9 / 8,57	8 / 10,96	5 / 7,69	22 / 9,05
Draugai	3 / 2,86	6 / 8,22	3 / 4,62	12 / 4,94
Tėtis	2 / 1,90	2 / 2,74	1 / 1,54	5 / 2,05
Teta	1 / 0,94	1 / 1,37	-	2 / 0,82
Močiutė	2 / 1,95	-	-	2 / 0,82
Draugės mama	-	1 / 1,37	1 / 1,54	2 / 0,82
Seneliai	-	1 / 1,37	-	1 / 0,41
Sesuo	-	1 / 1,37	-	1 / 0,41

*Tyrimo dalyviai nurodė po kelis veiksnius.

Šio tyrimo metu gautas rezultatas paneigia vyraujančias nuostatas, kad vaikams itin svarbi draugų nuomonė. Mažiau nei 5 proc. vaikų teigė, kad jiems pasirinkti, kurioje veikloje dalyvauti padėjo draugai (*Draugai lanko šį būrelį, todėl ir aš panorau; Vyresnis draugas patarė; Gavęs draugo patarimą, apsisprendžiau lankyti*). Pastebėta, kad draugai reikšmingesni berniukams.

Renkantis neformaliojo švietimo veiklas pradinėse klasėse vaikui svarbiausia jo paties nuomonė ir norai, tai rodo tyrimo rezultatai (beveik 50 proc. mokinių teigė, kad vadovavosi savo sprendimais). Tai byloja respondentų argumentai: *Būrelį pasirinkau pati. Viską dėl savęs darau pati; Atėjau savarankiškai, niekas neskatinu; Viską bandau dėl savęs; Pats nuėjau ir man patiko, pasilikau; Manęs niekas neskatinu, aš sugalvojau pats*. Kiti nurodo priežastį, skatinusią ieškoti: *Kelią į būrelį radau pati, nes man labai patinka šokti; Mane domina dailė, todėl ir atėjau; Pats sugalvojau, nes neturėjau ką veikti po pamokų; Tiesiog norėjau lankyti būrelius ir išbandyti save; Aš pati nusprendžiau, kokius būrelius man lankyti; Manęs niekas neskatinu, tiesiog pati šito noriu; Į būrelį atėjau vedina didelio noro*.

Populiariausios neformaliojo švietimo veiklos

Pradinės mokyklos siūlo gana platų neformaliojo švietimo veiklų pasirinkimą (tirtose mokyklose siūloma nuo 7 iki 12 veiklų), ir besimokantieji išnaudoja šias galimybes, t. y. gausiau ar mažiau gausiai lanko visus siūlomus būrelius (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Pradinių klasių mokinių pasirinktos neformaliojo švietimo veiklos (N/%)*

Neformaliojo švietimo veiklos	Mokykla A (N=165)	Mokykla B (N=86)	Mokykla C (N=95)	Iš viso (N=346)
Šokiai (įvairių stilių)	24 / 14,55	7 / 8,14	31 / 32,63	62 / 17,92
Kompiuterija	28 / 16,97	1 / 1,16	28 / 29,47	57 / 16,47
Sportas (kvadratas, šaškės)	16 / 9,70	21 / 24,42	17 / 17,89	54 / 15,61
Matematika	12 / 7,27	7 / 8,14	5 / 5,26	24 / 6,94
Dailė / meninė, kūrybinė raida	5 / 3,03	6 / 6,98	12 / 12,63	23 / 6,65
Ekonomika	23 / 13,94	-	-	23 / 6,65
Tautinė kultūra	15 / 9,09	8 / 9,30	-	23 / 6,65
Anglų kalba	11 / 6,67	6 / 6,98	-	17 / 4,91
Drama / teatras	13 / 7,88	-	1 / 1,05	14 / 4,05
Dizainas	13 / 7,88	-	-	13 / 3,76
Tikyba	-	13 / 15,12	-	13 / 3,76
Kalbinė raida	-	8 / 9,30	-	8 / 2,31
Knygos bičiuliai	-	8 / 9,30	-	8 / 2,31
Dainavimas / muzika	5 / 3,03	1 / 1,16	1 / 1,05	7 / 2,02

*Tyrimo dalyviai nurodė kelias neformalaus švietimo veiklas

Akivaizdu, kad dalis respondentų lanko ne po vieną neformaliojo švietimo veiklą. Atsižvelgiant į respondentų skaičių, galima būtų teigti, kad kas antras tiriamasis lanko po dvi neformaliojo švietimo veiklas. Analizuojant mokinių dalyvavimą veiklose pagal tematiką ir sritis, galima konstatuoti, kad su fiziniu aktyvumu (šokiai, sportas) susijusios neformaliojo švietimo veiklos yra pačios populiariausios – skirtingose ugdymo įstaigose šias veiklas renkasi nuo 24 proc. iki 51 proc. respondentų.

Be abejonės, tai nereiškia, kad mokiniai nesidomi kitomis veiklomis, pvz., meno sritis, sumuojant muziką, dailę, teatrą, dizainą, domina nuo 8 proc. iki 22 proc. vaikų. O patys populiariausi šioje srityje – dailės užsiėmimai (juos pasirinkę 7 proc. respondentų).

Nemažai dėmesio sulaukia tikslieji mokslai (matematika, ekonomika, nesumuojant kompiuterijos) – nuo 5 proc. iki 21 proc., kaip ir kalbos (lietuvių, anglų, nesumuojant knygos bičiulių klubo) – nuo 7 proc. iki 16 proc.

Nemažai vaikų lanko ne po vieną neformaliojo švietimo veiklą – po du būrelius lankė nuo 14 proc. iki 28 proc., po tris – nuo 5 proc. iki 19 proc., yra lankančiųjų net ir po keturias veiklas. Atidžiau paanalizavus, kaip susidėlioja besimokančiųjų pasirinkimai, galima teigti, kad vienu atveju vaikai lanko du-tris būrelius tos pačios srities, pvz., ekonomikos ir matematikos ar tautinių šokių ir etnografinį. Kitu atveju galima įžvelgti tendenciją, kai renkamas pora būrelių iš vienos srities, o trečias (antras) iš kontrastingos, dažniausiai susijusios su fiziniu aktyvumu srities, pvz., kalbinė raida ir sporto būrelis ar ekonomikos, įdomiosios matematikos ir šokių.

Veiksniai, motyvuojantys tęsti dalyvavimą neformaliojo švietimo veiklose

Visi mokiniai, dalyvaujantys neformaliajame švietime, kartais patiria būseną, kai dėl vieno ar kitų priežasčių nenori eiti į būrelį. Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jie elgtųsi

(elgiai) tokiu atveju. Pusė tyrime dalyvavusių mokinių teigė, kad nugalėtų tingumą, nenorą ir vis tiek nueitų į būrelį. Akivaizdu, kad tai yra pareigingi, siekiantys savo tikslų mokiniai. Žymiai mažesnė dalis (13 proc.) būrelių vadovams meluotų, prigalvoję nebūtų dalykų.

Kadangi buvo taikyta ir kokybinė turinio analizė, mokinių atsakymai buvo kelis kartus skaitomi ir formuojamos subkategorijos. Vėliau jos apjungtos į dvi kategorijas. (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Mokinių elgesio modeliai, siekiant išvengti neformaliojo švietimo veiklų.

	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Neformaliojo švietimo veikloje nedalyvaujama	Netiesos sakymas	<i>Pameluočiau, kad negaliu ateiti, nes manęs jau atvažiavo pasiimti tėtis. Pasakyčiau, kad negaliu ateiti, nes kažkur važiuoju. Pasakysiu mokytojui, kad man reikia „tipo“ sesę prižiūrėti. Apsimesiu, kad ką nors skauda.</i>
	Būrelio vadovo atsiprašymas	<i>Atsiprašyčiau ir pažadėčiau ateiti kitą kartą. Pasakyčiau, kad šiandien tingisi, kad ateisiu kitą kartą. Atsiprašyčiau, nes jei taip atsitiko, vadinasi, esu labai pavargusi. Neičiau, pasakyčiau mokytojui, kad šiandien ne ta diena.</i>
Neformaliojo švietimo veikloje dalyvaujama	Dalyvavimas, suvokiant veiklas kaip pareigą	<i>Nesinori, bet pareiga yra pareiga. Aš stengiuosi lankyti būrelio užsiėmimus, todėl jį ir pasirinkau. Vis tiek einu, nes reikia. Pasirinkau, todėl tingiu ar netingiu – einu.</i>
	Dalyvavimas, suvokiant vadovo emocines būsenas	<i>Vis tiek einu į būrelį, nes nuvilčiau vadovą. Vis tiek eisiu į būrelį ir nenuvilsiu šokių mokytojos.</i>
	Dalyvavimas, lemiamas nuolatinės motyvacijos	<i>Man taip niekada nebūna, visada noriu į būrelį. Aš visada noriai einu šokti. Taip nebūna. Einu su dideliu noru kaskart. Eičiau į būrelį, labai įdomu.</i>

Galima daryti prielaidą, kad trečdalis tiriamųjų neformaliojo švietimo veiklas supranta kaip neprivalomas: eisiu ar neisiu – derybų su savimi objektas. Jeigu tą dieną nesinori, kaip rodo tyrimo rezultatai, tai dažniausia ir neinama. Tačiau didesnę „neinančių“ dalis ne bėgtų ar kitaip vengtų užsiėmimo, bet nueitų ir būrelio vadovui pasakytų, atsiprašytų ir, kaip patys mano, gautų leidimą neiti.

Gilesnė atsakymų analizė atskleidė, kad pradinių klasių mokiniai (nors jų buvo tik keletas) jau gali suvokti ir kito asmens (šiuo atveju būrelio vadovo) jausmus ir emocijas, tad bent dalis jų stengiasi palaikyti savo vadovo pozityvų nusiteikimą ir nenuvilti savo elgesiu. Pastebėta, kad apie ketvirtadalį vaikų tęsia dalyvavimą veiklose vedini pareigos jausmo, dar tiek pat – didelės vidinės motyvacijos: kai dalyvauti nesinori – vyraujanti būseną yra didelis noras ir smalsumas.

Diskusija

Apibendrinant tyrimo duomenis neformaliojo švietimo veiklų pasirinkimo aspektu, galima daryti išvadą, kad neformalusis švietimas vyksta labai subalansuotai. Veiklų pasirinkimas prasideda artimiausioje vaiko aplinkoje, šeimoje, namuose, draugų rate. Vaikas girdi jį geriausiai pažįstančių artimųjų patarimus, kokius užsiėmimus jam derėtų rinktis, iš labai įvairių sau artimų žmonių, ir gan dažnai nusprendžia pats, kokioje srityje norėtų tobulėti. Iš atsakymų būtų galima spręsti, kad vaikai gan dažnai demonstruoja savarankiškumą, tačiau negalima būtų atmesti prielaidos, jog jie tik įsivaizduoja, kad pasirinkimas vyko be jokios išorinės įtakos.

Lyginant šio tyrimo rezultatus su anksčiau atliktu tyrimu (Ruškus, Žvirdauskas, Stanišauskienė, 2009), galima teigti, kad fiksuoti panašūs duomenys – sportas ir šokiai išlieka pirmose pozicijose pagal vaikų pasirinkimus, kas yra labai teigiama, atsižvelgiant į ryškėjančią tendenciją, kad medikai prastėjančius vaikų sveikatos rodiklius sieja su jų mažu fiziniu aktyvumu (*Social determinants of health and well-being among young people*, 2012; Tyrimo „Mokyklinio amžiaus vaikų sveikata ir gyvensena“ (HBSC) duomenų analizė, 2015). Tai teikia vilties, kad nors dalinai neformaliojo švietimo veiklose vaikai tenkina šį itin svarbų poreikį. Galima daryti prielaidą, kad pradinių klasių mokiniai ypač noriai lanko neformaliojo švietimo veiklas, susijusias su sportu. Meninės veiklos ir tikslieji mokslai visose mokyklose sulaukia panašaus dėmesio. Vis dėlto pastebimas didelis atotrūkis tarp minėtų autorių fiksuotų rezultatų ir šiuo tyrimu gautų duomenų muzikos srityje. Dainavimą ir muziką pasirinkę tik 1–3 proc. tiriamųjų, priklausomai nuo tirtos mokyklos. Tuo tarpu ankstesnis tyrimas (Ruškus, Žvirdauskas, Stanišauskienė, 2009, p. 20) atskleidė, kad 13 proc. pradinių klasių mokinių rinkosi muzikines veiklas. Galima daryti prielaidą: keičiantis gyvenimo kontekstui (kartu tėvų požiūriui ir nuostatoms), keičiasi ir vaikų orientacija, šį požiūrį sustiprina ir dailės veiklų reitingų mažėjimas (ankstesniame tyrime jis siekė 14 proc., šiame tyrime – 7 proc.). O taip pat dalį poreikio muzikuoti vaikai patenkina panašiose veiklose, pvz., etnokultūros, ar net šokių. Tyrimo rezultatai galėtų būti paskata atlikti dar vieną (didesnės imties) tyrimą, kuris būtų orientuotas į siauresnę sritį – meną, kuris atskleistų specifiškesnius šio reiškinio momentus, o taip pat priežastis.

Neformaliojo švietimo veiklos (ryškiau nei formaliojo) verčia vaikus spręsti motyvacijos ir net moralinius klausimus. Gan dažnai mokiniai susiduria su dilema, ar pasiduoti momentinėms nuotaikoms. Taip pat ir su klausimu, kaip tai įvardinti būrelio vadovui – meluoti ar sakyti tiesą. Anot R. M. Berns (2009), tai pavyzdys, kaip vaikas augdamas daro įtaką savo socializacijai. Vienu atveju mokiniai provokuoja, kitu – testuoja ribas, nori įsitikinti, ar taisyklės veikia ir taip aktyviai dalyvaudami sąveikoje, per ją veikia savo raidos rezultatus, keisdamiesi patys ir darydami įtaką kitiems. Tai tampa iššūkiu ir tam tikrų savybių formavimosi pradžiamoksliu.

Išvados

Didžioji dalis tirtų pradinių klasių mokinių teigė, kad neformaliojo švietimo veiklas renkasi patys, vis dėlto savarankiškai atlikti tokius sprendimus pradinių klasių mokiniams (ypač 1–2 klasės) nėra paprasta. Kokias veiklas pasirenks pradinių klasių mokiniai, dažnai lemia šeimos narių pasiūlymai, patarimai, bendri vaiko ir kitų šeimos narių svarstymai,

kuo jam tikslingiausia užsiimti po pamokų. Tai rodo šeimose vyraujančius demokratinus santykius, kai nesiekama vaikui primesti suaugusiųjų nuomonės, o kaip tik bandoma įsigilinti į jo norus, poreikius, polinkius, gebėjimus. Tokia šeimos narių laikysena ugdo asmenybę, skatina vaiko savarankiškumą, saviraišką ir ryškiausių gebėjimų plėtrą. Kaip rodo tyrimas, didesnę poveikį vaikui pasirenkant neformaliojo švietimo veiklas turi mama nei tėtis. Atskirų mokyklų patirtis byloja apie pozityvų mokytojų, būrelių vadovų indėlį mokiniui pasiūlant vieną ar kitą neformaliojo švietimo veiklą, atsižvelgiant į jo polinkius ir gabumus. Taigi tikėtina, kad tirtų mokyklų pradinių klasių mokinių neformaliojo švietimo veiklų pasirinkimai nėra atsitiktiniai, nes jų artimoji aplinka (tiek namų, tiek mokyklos) vienaip ar kitaip dalyvauja pasiūlydama įvairias veiklas.

Paaiškęs, kad daugiausia tiriamųjų yra pasirinkę įvairiais sporto veiklas (įskaitant įvairių rūšių šokių). Visose tirtose mokyklose vaikai domisi kompiuterija. Pastarąją sritimi šiandieniniai pradinių klasių mokiniai vis dar nepraranda susidomėjimo, nors kasdieniniame vaikų gyvenime, namų aplinkoje veiklų, susijusių su kompiuterinėmis technologijomis, daugėja. Didelė tyrime dalyvavusių respondentų dalis save išbando keliuose neformaliojo švietimo veiklose. Pastebėta, kad veiklas, reikalaujančias fizinio aktyvumo ir ištvermės, tiriamieji derina su pasyvesnėmis veiklomis, orientuotomis į mąstymo, intelekto, jausmų srities ugdymą.

Trečdalis tiriamųjų dalyvavimą neformaliojo švietimo veiklose suvokia kaip neprivalomą, laisvanorišką. Kiti respondentai jį prilygina formaliajam ugdymui ir jaučia pareigą sistemingai ir nuosekliai dalyvauti. Būtent šie pradinių klasių mokiniai dažnai sprendžia motyvacijos ir net moralinius klausimus, kai būna užklupti nenoro eiti į veiklas. Tai tampa tam tikrų asmens savybių formavimosi pradžiamokslu, o taip pat skatina dalyvavimo veiklose tęstinumą. Daugelis tyrime dalyvavusiųjų pastebi, kad į neformaliojo švietimo veiklas jie susirenka su didesniu noru nei į pamokas, nes šiuos užsiėmimus labiau nei pamokas sieja su savęs tobulinimu, tikslų siekimu, konkrečiais rezultatais ir asmeniniais pasiekimais. Tai iš dalies taip pat leidžia užtikrinti dalyvavimo neformaliojo švietimo veiklose tęstinumą.

Literatūra

- 9th Council of Europe Conference of Ministers responsible for Youth. (2012). Prieiga internete: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/IG_Coop/Min_Conferences/9_CEMRY_Report_en.pdf.
- Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Kalvaitis, A. (2013). *Igytų kompetencijų įvertinimo ir pripažinimo sąlygos bei galimybės pasirenkamojo vaikų ugdymo organizacijose: tyrimo ataskaita*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras. Prieiga internete: http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/tyrimai/failai/NU_tyrimo_ataskaita.pdf
- Konantambigi, R., M., Meghani, S., Modi, A. (2008). Non-formal education in a tribal setting: Strategies for qualitative changes in children. *Psychology and Developing Societies Psychology & Developing Societies*, 20 (1), 65–98.
- Kvieskienė, G., Petronienė, O. (2007). Neformaliojo vaikų švietimo prieinamumas [Accessibility to non-formal children education]. *Socialinis ugdymas*, 3 (14), 60–78.

- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas.* (2011). Prieiga internete: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0/TAIS_458774.
- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo Nr. I-1489 2, 7, 8, 9, 24, 27, 36, 37, 43, 46 ir 47 straipsnių pakeitimo įstatymas. Projektas XIIP-3375.* (2015). Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1100686&p_tr2=2
- Morgan, J. (2001). Popular culture and geography education. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 10, 284–97.
- Neformaliojo vaikų švietimo finansavimo tobulinimo veiksmų planas 2014–2016 m.* (2013). Prieiga internete: <http://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-neformalusis>.
- Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija.* (2012). Prieiga internete: <http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/neformalus%20ugdymas/KONCEPCIJA%202012%2003%2029%20isak%20Nr.%20V-554.pdf>.
- Pasirenkamojo vaikų švietimo finansavimo modelio sukūrimas ir išbandymas savivaldybėse.* (2012). Prieiga internete: <http://www.upc.smm.lt/projektai/pasirenkamasis/apie.php>.
- Pasirenkamojo vaikų ugdymo prieinamumo tyrimas.* (2013). Prieiga internete: <http://www.upc.smm.lt/ugdymas/neformalusis/failai/neformalus5/Apiibendrintas%20tyrimo%20pristatymas.pdf>.
- Rethinking education: Investing in skills for better socio-economic outcomes.* (2012). Prieiga internete: www.cedefop.europa.eu/files/com669_en.pdf.
- Rogers, A. (2005). *Non-formal education: flexible schooling or participatory education?* USA: Springer. Prieiga internete: <http://link.springer.com.ezproxy.library.ubc.ca/book/10.1007/0-387-28693-4/page/1>
- Ruškus, J., Žvirdauskas, D., Stanišauskienė, V. (2009). *Neformalusis švietimas Lietuvoje. faktai, interesai, vertinimai.* Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Social determinants of health and well-being among young people.* (2012). Prieiga internete: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf.
- Šeimų ir administracijos požiūris į pasirenkamąjį vaikų ugdymą: situacija, problemos bei tobulinimo galimybės: kokybinio tyrimo ataskaita.* (2013). Prieiga internete: <http://www.upc.smm.lt/ugdymas/neformalusis/failai/neformalus5/SEIMU%20%20IR%20ADMINISTRACIJOS%20POZIURIS.pdf>.
- Tyrimo „Mokyklinio amžiaus vaikų sveikata ir gyvenšana“ (HBSC) duomenų analizė.* (2015). (Sud. Ieva Valentaitė). Kaunas: Kauno miesto savivaldybės Visuomenės sveikatos biuras. Prieiga internete: <http://www.google.lt/url?sa=t&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjGxvi0vuPNAhUDVVRQKHS-6Cx8QFggkMAA&url=http%3A%2F%2Fkmug.lt%2Fwp-content%2Fuploads%2F2015%2F04%2FHBSC-2014.doc&usq=AFQjCNFck2d9uxG4eDTfz-JCNs3AJAjtfg>.
- Valstybinė švietimo 2013–2022 m. strategija.* (2013). Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/451_f91e8f0a036e87d0634760f97ba07225.pdf.

Summary

NON-FORMAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN FROM PRIMARY FORMS: THE ASPECT OF ACTIVITIES' SELECTION

Vaiva Jucevičiūtė-Bartkevičienė, Rita Makarskaitė-Petkevičienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Today great educational prospects are ascribed to non-formal education (*Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija*, 2012; *Valstybinė švietimo 2013–2022 m. strategija*, 2013). This sphere is gaining more and more significance not only in Lithuania but also in the European Union (*9th Council of Europe Conference of Ministers responsible for Youth*, 2012; *Rethinking Education: Investing in Skills for Better Socio-economic Outcomes*, 2012). Children's non-formal education provides opportunities for the new generation to become active members of society and to act successfully there. This form of education is particularly attractive due to the specific conditions: voluntary nature, personal initiative and self-expression. Lithuania has recently launched a new non-formal education funding model, which resulted in introduction of many innovations; therefore, it is very important to find out the latest tendencies in order to increase the efficiency of the process, which would lead to higher quality non-formal education.

The aim of the research: to analyse the situation of children's non-formal education in the aspect of activities' selection, revealing the attitudes of schoolchildren in regional schools in 1-4 forms. Methods of collecting the research data: the research was carried out analysing theoretical sources and employing quantitative and qualitative research methods. The questionnaire was specially designed for this research and given to children (N=225) who attend activities of non-formal education in regional schools. This research is a part of a scientific research project "Analysis of the Situation of Children's (6–12 years) Non-formal Education in Province Schools".

Key words: activities of non-formal education, non-formal education, regional schools.

Received 4 May 2016; accepted 15 June 2016

Vaiva Jucevičiūtė-Bartkevičienė

PhD., Assistant Professor, Faculty of Education, Lithuanian University of Educational Sciences, Studentų Street 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania.

E-mail: Vaiva.juceviciute@leu.lt

Rita Makarskaitė-Petkevičienė

PhD., Associate Professor, Faculty of Education, Studentų Street 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania.

E-mail: rita.makarskaite@leu.lt